

ממלכתיות ואתגר הכוח

הקדמה למורה

בחודשים שקדמו למלחמה האחרונה, המאבקים הפנימיים, ההפגנות הסוערות והירידה החדה באמון הציבור במוסדות השלטון איימו לערער את יסודות הלכידות הממלכתית. המלחמה אמנם הזכירה לנו לרגע את כוחה של האחדות, אך גם הדגישה ביתר שאת את הצורך הדחוף במציאת מודל חדש לניהול המדינה – שייתן מקום בטוח למגזרים השונים. חריפות המשבר נובעת מכך שכל קבוצה בחברה הישראלית מחזיקה בחזון שהיא רוצה להנחיל לכולם. עוצמת השבר נובעת מכך שמרכזה אינו רק צרכים מגזריים, אלא עצם הייעוד המשותף. ייחודיותה של המחלוקת הישראלית מחייבת אותנו "להמציא" תרופה ייחודית לממלכתיות, כזו שאינה קיימת בשום מקום אחר. המשבר הנוכחי הוא איתות לכך שסדרי החיים הישנים אינם מספיקים עוד, ושהגיע הזמן שהחברה הישראלית תתפתח משלב הגולם השבטי, לפרפר ממלכתי. כיצד ניתן לאזן בין הצורך בממלכתיות חזקה, לבין הסכנות הטמונות בריכוז כוח? בשיעור זה נבחן את הפתרונות היהודיים לאתגר זה, ונראה כיצד ניתן לשלב בין בלמים ואיזונים חיצוניים, לבין מוטיבציה פנימית ומוסרית, בדרך לממלכתיות טובה וישרה.

שלב א' – פתיחה

נספר לתלמידים כי היום נצלול לתוך עולם הממלכתיות ונדון באתגרים שנובעים מעוצמת המדינה ומוסדותיה.

נפתח בסיפור (מבוסס על מקרה אמיתי) כדי להבין את הנושא טוב יותר:

בעיר קטנה בישראל, חיה קבוצה של אנשים שקראה לעצמה "קהילת חופש". הם לא הסכימו לקבל את חוקי המדינה, בטענה שהמדינה לא מבינה את הצרכים שלהם ולא מספקת להם מענה. הם ראו במיסים עושק, בשירות הצבאי כפייה מיותרת עבור מטרות שאינן מוצדקות, ובתעודת הזהות סמל לשליטה מוגזמת בחייהם. הם חלמו על חברה שבה כל אדם הוא אדון לעצמו, חופשי מכבלי הממשל והחוקים.

יום אחד, המשטרה עצרה את חברי הקהילה הזו באשמת הפרת חוק. המעצר הזה עורר סערה ציבורית. היו שתמכו במדינה וטענו כי היא חייבת להפעיל את סמכותה כדי לשמור על הסדר הציבורי. אחרים הזדהו עם המורדים וטענו כי המדינה איבדה את הלגיטימציה שלה בעיני אזרחיה.

- האם למדינה מותר להשתמש בכוח כדי לאכוף את החוקים, גם אם יש אנשים שמרגישים שהמדינה לא הוגנת כלפיהם?
- האם למדינה יש זכות להפעיל כוח נגד אזרחים שמסרבים להכיר במוסדותיה? האם הציות לחוק הוא חובה מוחלטת, גם כאשר המדינה נתפסת כלא מתחשבת ואכזרית? מצד אחד, המדינה זקוקה לסמכות ולכוח כדי לתפקד ולשמור על הסדר הציבורי. מצד

- שני, שימוש מופרז בכוח עלול לערער את אמון הציבור במדינה ולהוביל להתנגדות ולמרי אזרחי.
- עד כמה חשוב לשמור על הסדר הציבורי מול הצורך להבין ולהתחשב בקולות השונים בחברה?

שלב ב' – בירור עמדות

1. **לקראת צפיה משותפת בסרטון העוסק ביחס למדינה, כל תלמיד יקבל פתק.** במהלך הצפייה התלמידים יצינו את הדמות או הדמויות שעלו בסרט אשר עם היחס שלהם לממלכתיות הם מזדהים במיוחד.

הסרטון מופיע כאן: <https://www.youtube.com/watch?v=iDUy7OZxGGw&t=1s>

2. **בסיום הצפייה התלמיד יוסיף במילים שלו על הפתק, מתחת לשם הדמות:** "מהי ממלכתיות בשבילי?". תלמידים המתקשים לנסח תשובה, יכולים להסתפק בכתבת דעתם לגבי הצורך בממלכתיות (נצרך, חשוב, מיותר וכו').

3. **בראש הלוח נכתוב בגדול:** "ממלכתיות" ומתחת נצייר קו ארוך. בצד אחד נכתוב: "מעולה וחשובה ממש!" ובצד השני "מיותרת לגמרי ואפילו מזיקה". (מורה הרפתק/נית במיוחד, יכולים למתוח חבל לאורך הכיתה עם שלטים מתאימים בכל קצה). כל תלמיד יבוא וידביק את הפתק שלו על הקו או החבל, במקום שמתאים לדעה שלו (או לדמות המייצגת דעה שעמה הוא מזדהה) על ממלכתיות.

4. **נקרין על הלוח ונקרא** את דבריו של דוד בן גוריון, ראש הממשלה הראשון של מדינת ישראל: "כושר הפעולה של המדינה אינו תלוי אך ורק בכושר הפעולה של מוסדותיה הרשמיים – הכנסת, הממשלה והמנגנון הממלכתי, כלומר: עובדי המדינה, הצבא והמשטרה. יותר אולי מכל מדינה אחרת תלויה מדינת ישראל ברוח וברצון הפועם בעם כולו, בנכונות של כל אחד מאזרחי המדינה לעשות חובתו לכלל, ברגש של האחריות הממלכתית של כל תושב. מבלי שהעם כולו יוכשר וירצה לשאת בעול המדינה – אולי העול הכבד ביותר שיש לאיזו מדינה שהיא – לשווא יעמלו המוסדות הרשמיים."

(חזון ודרך, ד, עמ' 217)

- מהם הגורמים בהם תלוי כושר פעולתה של המדינה? איזה מביניהם חשוב יותר לדעתכם?
- בן גוריון מתאר בדבריו "רגש של אחריות ממלכתית" כלפי המדינה ומוסדותיה. האם חשתם פעם רגש שכזה? מתי?
- האם דבריו של בן גוריון גורמים לכם לשנות את מיקום הפתק שתליתם לגבי חשיבות הממלכתיות? לאיזה כיוון ולמה?

שלב ג' – הזמנה לבית מדרש בנושא ממלכתיות שיש בה אמון

לאחר שהכרנו את הנושא והבנו את מורכבותו, נצלול אל תוך המקורות היהודיים ונגלה כיצד הם מתמודדים עם האתגר של כוח מופרז בממלכתיות.

1. **נלמד יחד בכיתה, או בחברותות, את המקור הבא:**

ספר דברים י"ז יד-כ:

"כִּי תבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וּירְשָׁתָהּ וַיִּשְׁבְּתָהּ בָּהּ וְאַמְרַתְּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כְּכֹל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתַי. שׁוּם תִּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקִּרְבֵּי תְּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לִתֵּת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אַחִיךָ הוּא. רַק לֹא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים וְלֹא יִשִּׁיב אֶת הָעַם מִצְרַיִמָּה לְמַעַן הִרְבּוֹת סוּס וְה' אָמַר לְכֶם לֹא תִסְפוּן לָשׁוּב בְּדֶרֶךְ הַזֶּה עוֹד. וְלֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים וְלֹא יִסוּר לְבָבוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה לוֹ מְאֹד. וְהִנֵּה כְּשִׁבְתוֹ עַל כִּסֵּא מִמְּלֻכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר מִלְּפָנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם. וְהִיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּו לְמַעַן יִלְמַד לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהָיו לְשִׁמֹּר אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשׂוֹתָם. לְבַלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאַחֵיו וּלְבַלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה יָמִין וּשְׂמָאוֹל לְמַעַן יֶאֱרִיךְ יָמָיו עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקִרְבֵּי שְׂרָאֵל."

- מהן המגבלות החיצוניות שהתורה מציבה למלך? נסו לזהות את ההבדלים ביניהן ובאילו תחומי חיים הן נוגעות.
- כיצד התורה מעודדת ומחזקת את המוטיבציה הפנימית של המלך לפעול בצורה טובה וישרה?
- מהי הסכנה הגדולה ביותר למלכות, שלשמה מיועדות ההגבלות וההדרכה המפורטות בפרק זה?

לסיכום, השוו בין המקור מספר דברים לבין דברי ראש הממשלה דוד בן גוריון:

- נקודות דמיון: מהם הערכים המשותפים לשני המקורות ביחס לממלכתיות? האם שניהם מדגישים את חשיבותה של מנהיגות חזקה ומוסרית? האם הם מתייחסים לצורך באמון הציבור בשלטון?
- הבדלים משמעותיים: אילו הבדלים מהותיים עולים בהשוואה בין תקופת המקרא לימינו, בהקשר של אמון הציבור במוסדות המדינה? האם האתגרים והפתרונות שונים כיום?
- מה ניתן להציע לבן גוריון מתוך התורה, כדי להגביר את "כושר פעולתה של המדינה"?
- אילו עקרונות או רעיונות מהמקורות יכולים לסייע למנהיגים בימינו לבנות אמון עם הציבור ולחזק את הממלכתיות? האם ישנן מגבלות או איזונים שניתן לאמץ מהתורה?

- כדי למנוע שחיתות וניצול לרעה של כוח: כיצד ניתן לעודד מוטיבציה פנימית בקרב מנהיגים ועובדי ציבור, ברוח ערכי התורה?

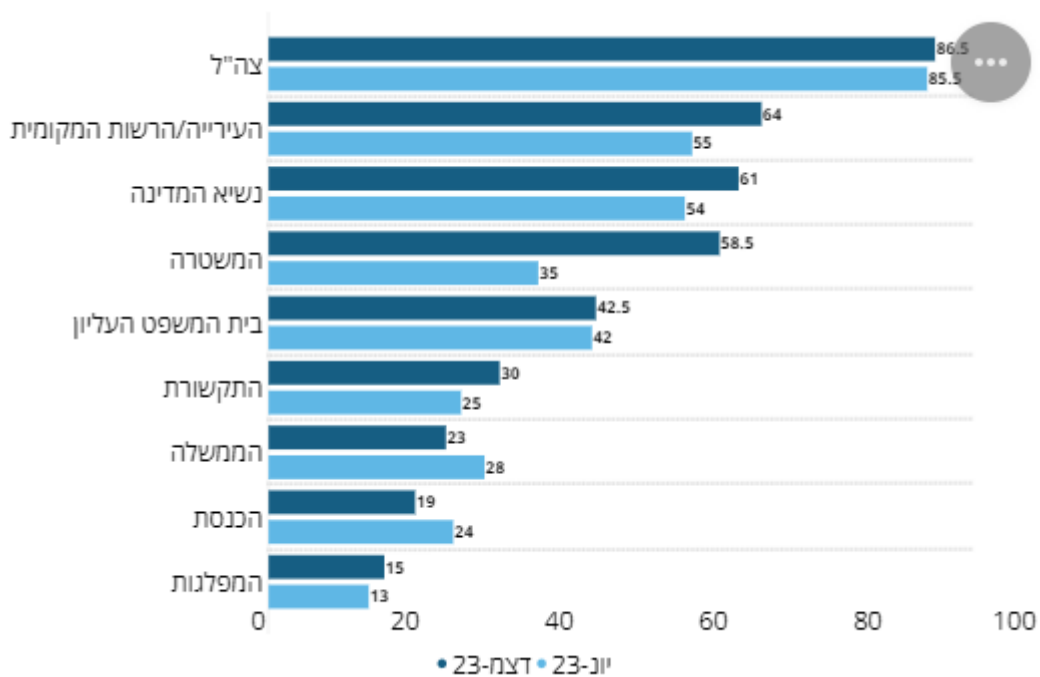
שלב ד' – מדד הממלכתיות ואיך נרצה להשפיע עליו

1. **הציגו בפני התלמידים** את תוצאות הסקר של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שבחן את אמון הציבור במוסדות המדינה לפני ואחרי תחילת המלחמה ב-2023. הסקר נערך בקרב מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בישראל.

הסבירו כי הסקר בדק את מידת האמון של הציבור במוסדות שונים של המדינה, והציגו את התרשים שמציג את אחוז המשיבים שצינו שיש להם "אמון רב" או "אמון די רב" במוסדות השונים.

בחנו את תרשים תוצאות הסקר :

נותנים אמון במוסדות המדינה (% , יהודים)

2. **ערכו סקר דומה בכיתה**, בו התלמידים יצינו את מידת האמון שלהם באותם מוסדות המדינה. ניתן להשתמש בטופס מקוון או בפתקים אנונימיים כדי לאסוף את הנתונים.

3. העלו לדיון:

- השוואה לסקר הארצי: השוו את תוצאות הסקר הכיתתי לתוצאות הסקר הארצי. האם ישנם הבדלים משמעותיים? אם כן, מה יכולות להיות הסיבות לכך?
- השפעת המלחמה: האם נראה לכם שהתשובות בכיתה היו שונות לפני המלחמה? כיצד המלחמה עשויה להשפיע על אמון הציבור במוסדות המדינה?

- השפעת היהדות: האם המקורות שלמדנו או מקורות אחרים יכולים להשפיע על תוצאות הסקר?
- פירוש התוצאות: מה התוצאות של הסקר הכיתתי אומרות עליכם כתלמידים וכאזרחים? האם אתם מרגישים שאתם סומכים על המדינה ומוסדותיה? מדוע כן או מדוע לא?
- 4. לסיום וסיכום השיעור הציעו יוזמה חברתית שיכולה להעלות את אמון הציבור במוסדות המדינה. בחרו מוסד מסוים שאתם רוצים לחזק את האמון בו, והציעו דרכים מעשיות לעשות זאת.